

УДК 378.147.2:811.161.1

**ЗАСВОЄННЯ ФАХОВОЇ ТЕРМІНОЛОГІЧНОЇ ЛЕКСИКИ У ПРОЦЕСІ
ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ “РОСІЙСЬКА МОВА” ІНОЗЕМНИМИ СТУДЕНТАМИ
В ТЕХНІЧНОМУ ВНЗ**

©Алексеева Г.С., Ротова Н.В.

Інформація про авторів:

Алексеева Ганна Станіславівна: ORCID: 0000-0003-4189-5480; rzhevskaya.hanna@gmail.com; аспірант кафедри Українознавства і політології; Українська інженерно-педагогічна академія; вул. Університетська 16, м. Харків, 61003, Україна

Ротова Наталія Володимирівна: ORCID: 0000-0002-3759-678; rotova19@mail.ru; кандидат філологічних наук, доцент кафедри Українознавства і політології; Українська інженерно-педагогічна академія; вул. Університетська 16, м. Харків, 61003, Україна.

У статті розглянуто процес роботи над засвоєнням професійної лексики, яка має велике значення для науково-виробничої комунікації, сприяючи її інтелектуалізації, полегшує процес засвоєння знань та реалізації їх у майбутній фаховій діяльності, є засобом розширення активного професійного словникового запасу, підвищує культурний рівень майбутнього фахівця. Доведено, що найдоцільнішим для формування мовленнєвої фахової компетенції на основі науково-професійної термінології є використання текстів зі спеціальності – невеликих за обсягом, доступних за змістом, насичених словами, стійкими словосполученнями та граматичними конструкціями, характерними для мови спеціальності.

Ключові слова: фахова лексика, науково-професійна термінологія, науково-виробнича комунікація, інформаційна культура, формування мовленнєвої фахової компетенції, професійний словниковий запас.

Алексеева А.С., Ротова Н.В. «Усвоение профессиональной терминологической лексики в процессе изучения дисциплины "Русский язык" иностранными студентами в техническом вузе»

В статье рассмотрен процесс работы над усвоением профессиональной лексики, которая имеет большое значение для научно-производственной коммуникации, способствуя ее интеллектуализации, облегчает процесс усвоения знаний и реализации их в будущей профессиональной деятельности, является средством расширения активного профессионального словарного запаса, повышает культурный уровень будущего специалиста. Доказано, что наиболее целесообразным для формирования речевой профессиональной компетенции на основе научно-профессиональной терминологии является использование текстов по специальности - небольших по объему, доступных по содержанию, насыщенных словами, устойчивыми словосочетаниями и грамматическими конструкциями, характерными для языка специальности.

Ключевые слова: профессиональная лексика, научно-профессиональная терминология, научно-производственная коммуникация, информационная культура, формирование речевой профессиональной компетенции, профессиональный словарный запас.

A.Alekseeva, N. Rotova "The acquisition of professional terminology in the vocabulary of the discipline "Russian language" foreign students at the Technical University»

In the article the process of working on mastering professional vocabulary that is important for the scientific and industrial communications, contributing to its intellectualization, facilitates learning and implementing them in their future professional activity is a means to expand active professional vocabulary, increases the level of future specialists. It is proved that the most appropriate for the formation of speech on the basis of professional competence and professional

scientific terminology are the texts of the specialty - small-scale, accessible content, rich words, phrases and grammatical resistant structures specific to language specialty.

Keywords: professional vocabulary, scientific and professional terminology, scientific and industrial communication, information culture, speech formation professional competence, professional vocabulary.

Постановка проблеми. Розвиток суспільства в сучасних умовах, а також інтеграція української системи вищої професійної освіти у світову систему в рамках Болонської декларації вимагають подальшого вдосконалення навчального процесу. Реформа вищої школи, її цілеспрямованість на гуманізацію та гуманітаризацію освіти дає можливість сформувати соціальне замовлення суспільства щодо надання мовної свідомості студентам – майбутнім фахівцям із різних галузей народного господарства, оскільки вміння спілкуватися мовою професії підвищує ефективність праці, допомагає краще орієнтуватися не тільки на виробництві, а й у безпосередніх ділових контактах із колегами. Це повною мірою стосується студентів-іноземців, які здобувають освіту в Україні.

Сьогодні розширюються програми академічної мобільності, а отже, все більше іноземних громадян приїжджає до ВНЗ України. Підготовка іноземних студентів за інженерно-педагогічними спеціальностями для зарубіжних країн є важливим напрямком роботи Української інженерно-педагогічної академії. Серед туркменських студентів, які вступають до УПА, значну частину складають білінгви, як правило, це студенти з великих міст, де російська мова викладається у значному обсязі. У студентів-білінгвів у більшій чи меншій мірі сформовані навички читання, аудіювання та говоріння, проте лексичний запас обмежений розмовно-побутовою тематикою. Головну складність для них становить сприйняття текстів різної стилістичної приналежності. Найважчими для сприйняття є тексти наукового характеру, що подаються на заняттях як в усній, так і в письмовій формі. Професійна спрямованість навчання російської мови як іноземної реалізується у вивченні студентами наукового стилю мови в курсі російської мови. Практичною реалізацією наукового стилю мови в системі потреб певного профілю знань і конкретної спеціальності є мова спеціальності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Лінгвістами-філологами доведено, що спеціальні галузеві терміни становлять понад 60 % професійної лексики фахівця, решту посідає загальнонаукова термінологія та загальноповсякденні лексеми [2, с. 96]. Крім того, термінологічна лексика має велике значення для науково-виробничої комунікації, сприяючи її інтелектуалізації, полегшує процес засвоєння знань та реалізації їх у майбутній фаховій діяльності, поглиблює знання студентів про ознаки виучуваних понять, є засобом розширення активного професійного словникового запасу, підвищує культурний рівень майбутнього фахівця.

Незважаючи на актуальність такого напрямку роботи, українською лінгводидактикою він досліджений недостатньо. У методичній та лінгводидактичній літературі увага приділяється розробленню загальних методик формування мовної компетенції студентів (Л.Барановська, Л.Головата, Л.Лучкіна, Т.Рукас, та ін.), проблемам формування мовленнєвої культури (Н.Бабич, О.Беляєв, А.Коваль, М.Пентилюк, В.Мельничайко та ін.), ідеям комунікативно-діяльнісного підходу до навчання мови (О.Беляєв, М.Вашуленко, І.Гудзик, В.Мельничайко та ін.). Прийоми засвоєння термінології згадуються побічно, розроблено окремі види робіт з професійною термінолексикою (Н.Костриця, Л.Лучкіна, В.Михайлюк, Т.Рукас, Н.Тоцька, Я.Януш). Загальної системи роботи з науковою термінологією, яку можна було б застосовувати для навчання терміносистемам іноземних студентів усіх спеціальностей практично не розроблено. Такий стан не дозволяє побудувати роботу таким чином, щоб, наприклад, студенти економічних та технічних спеціальностей могли працювати з навчальною літературою, самостійно писати реферати та курсові роботи брати участь у міжнародних наукових студентських конференціях тощо.

Постановка завдання. Загальновідомо, що найвищим рівнем формування мовної особистості й виявом мовної культури вважається «...рівень володіння фаховою метамовою (терміносистемами, фразеологією, композиційно-жанровими формами текстотворення) та рівень мовного іміджу соціальних ролей (політика, державного діяча, керівника, вченого тощо)» [3, с.2].

У нашій статті плануємо дослідити актуальні проблеми вивчення професійної мови іноземними студентами, **отже, мета статті** – аналіз стану проблеми та шляхи збагачення професійного мовлення студентів технічного ВНЗ науковою термінологією в науковій та фаховій літературі, теоретичне обґрунтування та практичні рекомендації розв'язання означеної проблеми.

Виклад основного матеріалу. Оволодіння основами будь-якої професії розпочинається із системи загальних і професійних знань, тобто опанування фахівцем "наукового дискурсу професії", або професійного мовлення – галузевої фразеології та термінології, що допоможе при навчанні у ВНЗ, а також у подальшій професійній діяльності. Для вільного володіння усною та писемною формами професійного спілкування студенти нефілологічних ВНЗ повинні мати чималий активний лексичний запас фахової термінології, бо мовленнєва специфіка цього стилю спілкування визначається насамперед великою кількістю термінів, що активно обслуговують сферу професійно-виробничої діяльності [7, с.64].

Термінологічна лексика посідає помітне місце у словниковому складі будь-якої розвинутої літературної мови. Постійно збагачуючись новими одиницями, вона становить ту частину словника, розвиток якої відбувається найбільш інтенсивно.

Вивчення мовних фактів і структур можливе тільки в умовах їхнього реального функціонування. Отже, об'єктом вивчення може бути тільки текст, оскільки в ньому реалізуються всі потенційні можливості мови як системи, а в нашому випадку – навчальний текст.

Очевидно, що вивчення термінологічної лексики буде тим успішнішим і ефективнішим, чим краще підібраний фаховий матеріал, який залучається до навчального процесу. Таким опорним матеріалом є, перш за все, тексти фахового спрямування, які використовуються для розширення фахового термінологічного словника, предметом читання та обговорення на заняттях, основою для використання в ситуаціях мовлення, для аудіювання, тобто для цілеспрямованої і продуктивної мовленнєвої діяльності студентів. Саме на основі фахових текстів можна відпрацювати визначення, дефініцію для кожного терміна. Тому важко не погодитись із твердженням, що на кожному занятті необхідно здійснювати читання нових, доступних за складністю і змістом текстів.

Як свідчить досвід, на початковому етапі вивчення російської фахової мови студенти більш зацікавлені й продуктивно опрацьовують термінологію текстів науково-популярного стилю. Саме із цією метою було створено методичні вказівки для другого курсу іноземних студентів, які містять тексти з історії нафтогазової промисловості, з розвитку економіки як науки, починаючи від часів античності до сьогодення, біографії найвидатніших розробників комп'ютерних технологій тощо.

Натомість студенти старших курсів, у яких уже сформовано предметно-понятійну базу, які розуміють значення термінів, опрацьовують самостійно термінологію з неадаптованих текстів наукового стилю або періодичних видань за фахом. Володіння навичкою ознайомлювального читання необхідне студентам для підготовки до написання рефератів, доповідей тощо, так і для їхнього майбутнього професійного росту, поглиблення знань із фаху. Отже, студент не лише отримує певну суму знань та навичок, але й навчиться самостійно оперативно використовувати отриману інформацію в повсякденній діяльності.

На першому-другому курсах на прикладі нескладного навчального тексту можна також розглядати стилістичні особливості лексичного складу наукового стилю (синоніми, антоніми, пароніми, терміни, слова іншомовного походження), морфологічні засоби (рід і число, варіанти відмінкових форм іменників, функціонування займенників і ступенів порівняння прикметника, прийменникові конструкції), синтаксичні особливості (порядок

слів у реченні, дієприкметникові й дієприслівникові звороти та їхні паралельні синонімічні конструкції), структуру наукового тексту (на рівні смислового аналізу речення) тощо.

Продуктивність засвоєння термінів та їхнє активне використання в усному та писемному фаховому мовленні багато в чому залежить від відповідної системи підготовчих вправ, послідовно спрямованих як на засвоєння термінології, так і на активізацію вмінь говоріння та слухання, необхідних для застосування цієї термінології в конкретних робочих ситуаціях.

Ефективним є поєднання вправ репродуктивного характеру, що виконують ознайомлюючу функцію, та творчих завдань, що сприяють активному самостійному використанню термінологічної лексики відповідно до виробничої ситуації.

Серед великої кількості репродуктивних вправ ефективним є використання таких:

- дати усно тлумачення фаховим термінам;
- дібрати терміни до запропонованих визначень;
- скласти термінологічний словник до тексту з фахового підручника, даючи пояснення термінам;
- переказати текст, звертаючи увагу на вимову та вживання фахової термінології.

Розглядаючи особливості роботи з науковими текстами, необхідно згадати про нагальну необхідність підвищення інформаційної культури студентів-іноземців. Сьогодні роль інформаційних технологій у суспільстві постійно зростає, отже, і сукупність інформаційних потоків така велика і різноманітна, що вимагає від студентів знання законів інформаційного середовища і вміння орієнтуватися в інформаційному просторі. Вміння працювати з інформацією на належному рівні, використовуючи новітні засоби, стає однією з основних характеристик, притаманних спеціалістам майже в усіх професійних сферах. Інформаційна культура впливає на ефективність навчального процесу, а також на підготовку до майбутньої професійної діяльності через розширення обсягів інформації і вдосконалення методів її опрацювання. Отже, однією з основних вимог до фахівця є здатність досконало працювати з інформацією та вміти застосувати сучасні інформаційні та комп'ютерні технології [9].

Серед вправ, які привчають студентів використовувати інтернет-ресурси і таким чином підносять інформаційну культуру студентів, можна назвати такі:

- дати тлумачення фаховим термінам;
- дібрати терміни до запропонованих визначень;
- дібрати синоніми до запропонованих слів тощо.

Вправи творчого спрямування є значно складнішими і передбачають більшу самостійність студента при виконанні, наприклад:

- за допомогою словника доберіть до термінів синоніми, введіть терміни-синоніми в речення;
- за допомогою словника доберіть до термінів антоніми, складіть із ними речення;
- складіть усне висловлювання фахового спрямування, використовуючи професійну термінологію;
- складіть діалог виробничої тематики, насичений вашою фаховою термінологією;
- прочитайте текст, виправте терміни, що вжиті з невласливим для них значенням.

Доцільним є також застосування вправ порівняльного характеру, що допомагають студентам відчутти специфіку виучуваних понять, ілюструють особливості нормативного фахового мовлення порівняно з розмовно-побутовим. Такі вправи дозволяють проаналізувати особливості виучуваних понять на лексико-граматичному та стилістичному рівнях. Крім того, збагачуючи лексичний запас студентів-нефілологів професійно-науковою термінологією, ми одночасно маємо змогу підвищувати культуру мовлення майбутніх фахівців, звертаючи увагу на:

- особливості вимови та правопису терміна;
- доречність використання термінів та професіоналізмів у різних мовних ситуаціях;

– нюанси вживання термінів-синонімів у фахових текстах.

Як уже зазначалося раніше, найдоцільнішим для формування мовленнєвої фахової компетенції на основі науково-професійної термінології є використання текстів зі спеціальності – невеликих за обсягом, доступних за змістом, насичених словами, стійкими словосполученнями та граматичними конструкціями, характерними для мови спеціальності. Саме на рівні тексту виучувані професійні терміни постають як цілісна комунікативна система, придатна для використання в певних робочих ситуаціях. Так, уже на другому курсі, коли групи диференціюються за спеціальностями, студенти починають систематично працювати із фаховими текстами. Самому викладачеві-мовнику досить складно організувати роботу над вивченням фахової термінології як системи, що слугує основою для опанування майбутньою професією, знайти інформативні тексти за фахом, із великої кількості термінів відібрати найбільш уживані в певній сфері виробництва. Отже, перспективи виходу з цієї ситуації ми вбачаємо в тісній співпраці викладачів російської мови із викладачами профільюючих фахових дисциплін, у створенні інтегрованих методичних посібників з російської мови, наповнених текстами, що несуть у собі базові знання для майбутніх спеціалістів, насичених найуживанішою фаховою термінологією, створенні перекладних словників-мінімумів фахових термінів та професійних сполук.

Традиційно, як ми уже зазначали в попередніх роботах, в навчальній практиці роботу як з художнім, так і науковим текстом розбивають на три етапи: передтекстовий (етап антиципації), текстовий (контроль розуміння змісту), післятекстовий (аналіз і оцінка) [9].

Для активізації роботи на заняттях застосовується цілий ряд передтекстових завдань для подолання різного роду труднощів, які можуть виникнути при сприйнятті й розумінні текстів. Цей етап передбачає досягнення кількох цілей, а саме: визначення мовного завдання для першого прочитання (робота із заголовками, рисунками, схемами тощо); створення необхідного рівня мотивації й інтересу до прочитання цього тексту; максимальне зниження рівня мовних труднощів (можна досягти за допомогою презентації нових лексичних і граматичних одиниць, що традиційно подаються перед текстом). Для знайомства з новими словами, зокрема термінами іншомовного походження, можна використовувати інтернет-словник, цьому сприяє наявність Wi-Fi в усіх аудиторіях академії, доцільно запропонувати студентам змагання: хто першим знайде або пригадає значення слова.

Висновки. Таким чином, затребуваність фахівця на ринку праці, його конкурентоспроможність міцно пов'язані з володінням нормами професійного усного і писемного мовлення, вмінням ефективно спілкуватися на виробництві. Лише зацікавивши студентів їхньою майбутньою спеціальністю, ми отримаємо свідомих, мовленнєво компетентних фахівців, що зможуть досягти особистісного й професійного самовизначення. А для цього необхідно вдосконалювати науково-методичну літературу, з якою мають працювати іноземні студенти, добираючи цікаві, різні за складністю професійно-орієнтовані тексти.

Список використаних джерел

1. Васильева Т. В. Лингводидактическая концепция обучения русскому языку студентов-нефилологов первого курса со слабой языковой и предметной подготовкой в вузах инженерного профиля : дис. ... канд. пед. наук / Т. В. Васильева. – Москва, 2000. – 233 с.
2. История преподавания русского языка как иностранного в очерках и извлечениях : учеб. пособие / ред.-сост. А. Н. Щукин. – Москва : Фило-матис, 2005. – 176 с.
3. Кияк Т. Р. Фахові мови як новий напрям лінгвістичного дослідження / Т. Р. Кияк // Іноземна філологія / ЛНУ ім. І. Франка. – Львів, 2009. – Вип. 121. – С. 138–142.
4. Клобукова Л. П. Обучение языку специальности / Л. П. Клобукова. – Москва : Изд-во Моск. ун-та, 1987. – 80 с.
5. Клобукова Л. П. Терминологические игры или новая лингвометодическая реальность? / Л. П. Клобукова // Мир русского слова. – 2002. – № 2. – С. 91–96.

6. Куриленко В. Б. Культурно-языковое образование студентов-нефилологов / В. Б. Куриленко // Состояние и перспективы методики преподавания русского языка и литературы : сб. ст. – М.: РУДН, 2008. – С. 86–92.

7. Мацько Л. Матимемо те, що зробимо / Л. Мацько // Дивослово. – 2001. – № 9. – С. 2-3.

8. Мотина Е. И. Язык и специальность : лингвометодические основы обучения русскому языку студентов-нефилологов / Е. И. Мотина. – 2-е изд., испр. – Москва : Русский язык, 1988. – 176 с.

9. Ржевська А. С. До питання навчання читання як виду мовної діяльності іноземних студентів напочатковому етапі / А. С. Ржевська, Н. В. Ротова // Проблеми інженерно-педагогічної освіти : зб. наук. ст. / Укр. інж.-aped. акад. – 2014. – № 42-43. – С. 166–173.

10. Сальная Л. К. Обучение профессионально ориентированному иноязычному общению : монография / Л. К. Сальная ; ред. И. А. Цатурова. – Таганрог : ТТИ ЮФУ, 2009. – 198 с.

11. Січкарук О. Інтерактивні методи навчання у вищій школі : навч.-метод. посіб. / О. Січкарук. – К.: Таксон, 2006. – 86 с.

12. Гоцька Н. Методика роботи викладачів вищого технічного навчального закладу над українським професійним мовленням студентів // Дивослово. – 2003. – № 1. – С. 62-65.

References

1. Vasileva, TV 2000, 'Lingvodidaktičeskaja koncepcija obuchenija russkomu jazyku studentov-nefilologov pervogo kursa so slaboj jazykovoju i predmetnoj podgotovkoju v vuzah inženernogo profilja', Kand.ped.n. thesis, Moskva.

2. Shhukin, AN 2005, *Istorija prepodavanija russkogo jazyka kak inostrannogo v očerках i izvlečenijah*, Filo-matis, Moskva.

3. Кыуак, TR 2009, 'Fakhovi movy yak novyy napryam linhvistychnoho doslidzhennya', *Inozemna filolohiya*, iss. 121, pp. 138-142.

4. Klobukova, LP 1987, *Obuchenie jazyku specialnosti*, Izdatelstvo Moskovskogo universiteta, Moskva.

5. Klobukova, LP 2002, 'Terminologičeskie igry ili novaja lingvomethodičeskaja realnost?', *Mir russkogo slova*, no. 2, pp. 91–96.

6. Kurilenko, VB 2008, 'Kulturno-jazykovoje obrazovanie studentov-nefilologov', *Sostojanie i perspektivy metodiki prepodavanija russkogo jazyka i literatury*, pp. 86-92.

7. Matsko, L 2001, 'Matymemo te, shcho зробимо', *Dyvoslovo*, no. 9, pp. 2-3.

8. Motina, EI 1988, *Jazyk i specialnost: lingvomethodičeskie osnovy obuchenija russkomu jazyku studentov-nefilologov*, 2nd. edn, Russkij jazyk, Moskva.

9. Rzhavska, AS & Rotova, NV 2014, 'Do pytannya navchannya chytannya yak vydu movnoyi diyalnosti inozemnykh studentiv napochatkovomu etapi', *Problemy inženernopedagogičnoyi osvity*, no. 42-43, pp. 166-173.

10. Salnaja, LK 2009, *Obuchenie professionalno orientirovannomu inozazychnomu obshheniju*, Taganrogskij tehnologičeskij institut Juzhnogo federalnogo universiteta, Taganrog.

11. Sichkaruk, O 2006, *Interaktyvni metody navchannya u vyshchij shkoli*, Takson, Kyiv.

12. Totska, N 2003, 'Metodyka roboty vykladachiv vyshchoho tekhnichnoho navchalnogo zakladu nad ukrajynskym profesiynym movlennjam studentiv', *Dyvoslovo*, no. 1, pp. 62-65.

Стаття надійшла до редакції 17.08.2015р.